

jug ali poldne, in za herbtom imamo polnoč ali sever. Po teh štirih krajih svetá imenujemo tudi vetrove in kraje, kateri so od nas na eni ali drugi strani svetá.

J. Kako pa je to, da solnce nima po zimi te moči, kakor po letu; vzrok temu, kaj ne, so pa merzli vetrovi in pa merzla zima?

O. Ali še nisi zapazil, da se po zimi solnce le bolj ob kraji neba plazi, pozneje vshaja in prej zahaja, kakor po letu. Ta čas nam je solnce skoraj navpik nad glavo; imamo dolge dneve in kratke noči, po zimi pa, kakor veš, so pa dnevi kratki in noči dolge; o božiču imamo naj krajši dan, in komaj 8 ur dolg. Nekaj dni ostane pri tem, in solnce obstane. O novem letu se že presuče, in o sv. treh kraljih je že dan toliko daljši, kakor petelin čez prag skoči; dan raste čedalje bolj, tako sta o Šmarnem v postu še noč in dan enako dolga; dan pa le še raste, in o sv. Vidu pravimo, da se noč in dan vidi; solnce je zemljo sogrelo; vročina se začinja, dan je nekaj časa po 15 in pol ure dolg, ker tudi solnce nekaj dni zmirom na istem kraji vzhaja in zahaja. To pa ne terpi dolgo; solnce se nam zmirom bolj umikuje nazaj proti jugu, tako da sta jeseni o sv. Matevžu noč in dan zopet enako dolga, ali 21. kimovca, kakor spomladi 21. sušca. Vendar to ne obstane; dan se čedalje bolj krajša, ker pozneje vzhaja in prej zahaja solnce, in se čedalje bolj od nas odmikuje. 21. dan grudna imamo zopet naj krajši dan, kakor smo ga imeli leto in dan o tem času. To se leto za letom ponavlja, in nam oznanuje božjo vsemogočnost, kakor piše modri Sirah v 43. bukvah XLIII. pogl. v 1. — 3.: „Terdina na višavah je božje veličasti lepota; podoba neba se vidi v veličastvu. — Solnce, ko se pri vzhodu pokaže, oznanuje; ono je čudovitna posoda, delo Najvišega“.

Pomenki

o slovenskem pisanju.

XXIII.

U. Kake in ktere so pa bile viharjev sile, ki so že močno deblo slovanske lipe razdrobile?

T. Bile so 1) notranje pa 2) vnanje, in oboje ali a) državne, ali b) cerkvene, ali c) književne. Govoriti nama je o poslednjih. Ker se vendar književne snujejo in spreminjajo po prvih dveh, bodi nama tudi o téh besedica!

U. Vélíka Moravíja, si djál, je bila tedaj središče slovanske vzajemnosti.

T. Lahko bi bila tudi ostala, ko bi se sama hudo hudo ne bila pregrešila!

U. Kako to?

T. Mojmira je odstavil Nemeč, toda — Rastislava je Nemcem izdal Svatopluk sam. Sédel je tako na stričev prestol, ali v hvali in pokorščini do Nemcev. Pozneje se je sicer oprostil, državo svojo razširil in povzdignil; kar so vladali prej vsi trije: Rastislav, Svatopluk in Kocelj, je dobil sam v svojo oblast. Bil je tedaj za Karlom vélíkim na zahodu skorej prvi veljak. Slovel je krog in krog; krotil Nemce in Madjare, dokler je bil živ; država njegova vendar blagoslova ni imela.

U. To je menda sam čutil, ker je zbral svoje tri sinove pred smertjo krog sebe ter jih opominjal k edinosti in ljubezni. Rekel si je prinesiti veliko šib. V butaro zvezane je velel svojim sinovom zaporedoma jih prelomiti, ali nobeden jih ni mogel; posamesne pa so potem lahko podrobili. Vsaj tako se bere in kaže v raznih slikah.

T. Ko bi tudi Svatopluk tega res storil ne bil, je vendar pomenljivo zanj in za njegove sinove. Imel je dva, ali kakor nekteri terdijo, tri sinove. Reklo se jim je Mojmir, Svatopluk in Svatoboj (ali Svatobog). In kakor je oče izdal bil strica, tako sta brata popustila Mojmira. Od vsih strani pritis-kajo nanj sovražniki. Mojmir se hrabro bori, toda v bitvi pri Požunu — l. 907 — izgine iz zgodovine. Moravska je padla. Kjer so bivali prej Slovani, tam se vselijo Madjari tedaj še pogani, v vseh rečeh tolikanj podobni nekdanjim Hunom in O-brom ali Avarom!

U. Žalostna jim majka!

T. „Ráz ten, piše Šafařík, uhodil do srdce Slovanstva. Dřevní obyvatelstvo, co ho smrti neb poroby zbylo, rozutíkalo se do Tater, Bulhar, Chorvat a jinám; na zemi pak potem a krvi Slovanů vzdělané, duhem sv. Konstantína a Methoda osvícené, zarazila uralská surovost mocný svůj trůn. Z rozbitin

veliké Moravy kořistili, mimo Mad'áry, i Němci, Čechové a Poláci^a. (Slov. starožitn. §. 41, 5.)

XXIV.

U. Iz razvalin vélike Moravije so mimo Madjarov in Nemcev tudi pridobili si Čehi in Poljaki?

T. Madjare je najprej na spodnjo Donavo poklical cesar Leon VI. na pomoč zoper Bulgare, Arnulf pa l. 892 zoper Svatopluka. Knez bulgarski Simeon jih je pognal z dolnjega v gornje Podonavje in v Potisje. Ker jim je ondi pretesno, posedejo kmali spodnjo Panonijo, in vstanovili so se na poderčinah Moravske v sredi Slovanov. Mnogo so dali opraviti i Nemcem; ali do živega tepeni l. 955 se umaknejo v svoje meje, si osnujejo svojo lastno deržavo, v kateri gospodarijo še zdaj. — Nemci so si pridobili v slovanskih deželah nekaj že prej, nekaj posebno zdaj, kar so bili vgnali Madjare. Nemčarili so ob mejah na vse strani, in kakor so nekđaj šli od jutra proti večeru pred Slovani, tako silijo sedaj — obrnivši se — od večera na jutro med Slovane nazaj. Manjši rodove ob mejah so si več ali menj po svoje obdelali. Tako polabske Slovane, lužiške Serbe, noriške, karantanske in panonske Slovence, nekoliko tudi česke in moravske Slované itd.

U. Kako se je godilo Čehom?

T. I Čehi so pridobili nekaj moravske deržave; postavili so si svojo, in v vednih borbah ohranili jo tako, da je na priliko za Otakarja II. Česka v 13. veku cvetla in rastla, po tem v 14. in 15. jako slovela, do l. 1620. V preteklem stoletji si je spet opomogla in še sedaj kipi na kviško, svesta si svoje nekdanje slave.

U. Kako so napredovali Poljaki?

T. Tudi Poljska (ali Poljša) se je nekoliko okoristila iz moravskih razvalin; močno se je povzdignila pod Boleslavom Hrabrim; rasla in cvetla je, kakor Česka, v 14. — 16. stoletji, in (l. 1622) padla, kakor Česka, ter razpadla (l. 1792 itd.).

U. Kakó so moževali Rusi, in káko osodo je imela Ruska?

T. Vravnal je bil Rusko nekaj Vladimir, nekaj Jaroslav (do 1054); lepo se je množila in krepila, kar prihrumijo divji Mongoli ali Tartari in celih dve sto let vzdihuje pod njihovim

gospostvom (1238 — 1480); reši jo Ivan véliki, preosnuje in vterdi pa Peter véliki (1689 — 1725).

U. Obrala sva na kratko slovanske države ob severji; kako so se ravnali Slovani ob jugu?

T. Za Moravsko je vstala Bulgarska, in da si je mnogo terpela zgorej od Madjarov, spodej od Gerkov, in na strani tudi s Serbi; je vendar cvela za Simeona do 927 in celo do 1018. Otela se je Gerkom spet l. 1186 in pomagala si do 1372, kadar so jo vklenili Turki, ki je še doslej niso razklenili iz svojega jarma.

U. Pa Serbska in Hrovaška?

T. Serbska je terpela z Bulgarsko, gibala se zdaj bolj zdaj menj, rasla in cvetla; ali padla — je na Kosovem polji l. 1389 in Turkom v oblast. Sedanje stoletje se je jela dvigati in to leto (1867) se je Beligrad znebil poslednjega Turka. — Z obema pa je terpela Hrovaška. Imela je zgodaj lastne župane in kralje, borila se s Franki in z Gerki, s Turki, pa z Madjari, s katerimi se pogaja še sedaj!

U. In Slovenska?

T. Borili so se Slovani med seboj, borili so se z vragi svojimi, za Huni z Obri ali Avari, s Franki, z Nemci, Madjari in Vlahi, severci posebej s Tartari ali Mongoli, jugovci s Turki ali Mahomedani: borila se je Slovenska skorej z vsemi. Ako hočeš slišati njeno zgodovino, dvigni se s pesnikom na višavo in čuj, kar poje na planini, gledaje na dom,

Kjer stanuje in slovi
Miroljubni rod slovenski,
Skor bi djal, kar svet stoji.

Karkoli vidi, vse ga z veseljem navdaja. Ozre se pa tudi v preteklost, in pri spominu na osodo svojega naroda in svoje domovine — poje:

A! — ko misliti začnem,
Koliko kervi prelite
Bilo je po teh stranéh,
Se mi serce v persih trese,
Vtrinja solza mi v očéh.

Tam, kot plaz z višine sterme,
Kedar topli jug pihljá,
Dere bojevatni Rimljan
Sem skoz gozde prek gorá;
Zmaga, kar se v bran mu stavi
In prededov naših svet
Je odslej stan trum njegovih
Sedemkrat stótero let.

Tu, kot se vali neurnik
Ploh kipeč za tordni jez,
Ga preterga in zalije
Nizko polje čez in čez:
Vró osvete željne ljudstva
Od izhoda, severja
Protí jugu in zapadu
Tje prek gor nad Rimljana.

Rim omaga, vrenje neha,
 Save breg pokrije noč,
 Ptujec vrine se v deželo,
 Se košati v nji na moč:
 Zida građe po pečinah,
 In strahuje od ondod,
 Kakor sokol drobne ptice,
 Po kotéh ostali rod.

Kolpa tri sto let kervava
 Včisti se polagoma;
 Ali kmalo stresa sila
 Novih bojev naše tla.
 Kakor bljuje morje ljuto
 Val za valom na bregé,
 Se dervijo od zahoda
 Lés sovražnih čet versté.

Zdaj preplava tiho Kolpo
 Divjih Turkov grozni roj,
 Se zažene nad Slovence,
 Jih posili v strašen boj;
 Ropa po kmetéh in tergih,
 Pali sela in vasi,
 Ino vleče trope vjetih
 V ječo britke suznosti.

Boj končan je, mir kraljuje;
 Jasne zopet so oči,
 In po sercu joka trudnem
 Mi veseli glas doni:
 Zvest Bogu in domu bil je,
 In bo vedno Slave sin,
 Dokler solnce bo zlatilo
 Verhe plešastih planin.

(Fr. Svetličič.)

P a š n i k.

Dobri sklepi mladega učitelja. Vem, da je moj stan imeniten stan; vem, da mi je odločeno težavno, bi rekel, naj težavnije delo v človeški družbi; vem, da morem človeštvu veliko koristiti, če zvesto delam v svoji službi, da morem pa tudi tu veliko veliko škodovati in skaziti, če ne delam pošteno in pridno. Da me ne bo enkrat vest težila, sklenem, da bodem imel vedno pred očmi te la poglavitna vodila, ktera si tukaj za-pišem:

1. Ne bom samo podučeval, temuč bom tudi vzrejeval. Kar koli bom učil, bom tako vravnoval, da se otrokom res kaj v serce vraste, da ne bodo imeli samo polno glavo, ampak tudi serce napolnjeno z vsem, kar lepša človeka. Kedar bom obdeloval berilne vaje, ne bom nikoli pozabil, da je branje za to, da si otrok nabira vednosti za življenje in da si ž njim žlahtni serce, ter si s tem pripravlja svojo časno in večno srečo.

2. Prizadeval si bom, da bom za mladino gledal tudi čez šolski prag. Ne samo v šoli, temuč tudi zunaj šole je moje delo. Kedar otroci odrastejo šoli, so še le naj bolj potrebni, da jih kdo prav vodi in skerbno zavrača. Posebno bom skerbel za večje učence v nedeljski šoli. Večji učenci potrebujejo posebnega nauka in napeljevanja, kakorsnega